

Kulturno umetniško društvo Škofljica

PRED 235 LETI

Mineva 235 let od 23. aprila leta 1785, ko se je očetu Matiji Primicu, rojenemu leta 1764, in materi Mariji na Zalogu pri Škofljici rodil **Janez Nepomuk Primic**, pravnik, pesnik, prevajalec in prvi profesor slovenskega jezika na graškem liceju. Primičevo delo in jezikoslovje je z znanstvenega vidika obširno predstavila dr. Jožica Narat v knjigi »Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika« (izdalo Slavistično društvo Maribor, 2005). O njegovem življenju in korespondenci s sodobniki izvemo največ iz knjige »Korespondenca Janeza Nepomuka Primica 1808 - 1813«, ki jo je izdalo Znanstveno društvo, 1934.

Primic se je šolal v osnovi šoli v Šmarju, v normalki, gimnaziji in liceju pa v Ljubljani. V Gradcu je doštudiral pravo. K dobremu družbenemu položaju družine Primic je v domačem okolju prispevalo tudi dejstvo, da je bil očetov mlajši polbrat duhovnik Janez Nepomuk (1). Verjetno je zato šel Primic v ljubljanske šole, ker je imel že strica »hofkaplana«. Zanj je bilo pomembno, da je Valentin Vodnik leta 1800 postal profesor na ljubljanski gimnaziji in da je Primic postal njegov učenec.

Mati Marija je upala, da bo tudi prvorojenec Janez šel po stričevi poti in postal »gospod«; pa se to ni uresničilo. Kot odličen dijak je imel Mugerlejevo štipendijo, ki je znašala 96 goldinarjev (3) letno. V Gradcu je bil štipendist vsaj v drugem letniku prava. Kot študent se je preživljal tudi kot domači učitelj pri raznih graških družinah.

Janez Jožef Mugerle pl. Edelhaimb (2) je bil cesarski javni notar, namestnik blagajnika in zapriseženi sollicitator (4) ogradnega sodišča (5). Podobno kot drugi plemiči je tudi Mugerle postal lastnik več Almanachovih slik (6). V bogatem nepremičninskem inventarju je po smrti očeta postal lastnik slik njegov sin Janez Andrej Mugerle pl. Edelhaimb .

13. maja 1810, pred 210 leti, je Janez Nepomuk Primic v Gradcu ustanovil **Slovensko društvo (Societas slovenica)**, da bi skupaj s somišljeniki odpravil brezbržnost do maternega jezika med štajersko duhovščino, kar naj bi bila osnova za vzgojo pravih ljudskih učiteljev. V tem času je tudi prepotoval Avstrijo, bil dva tedna na Dunaju s svojim gojencem in leta 1811 je bil na poti po Slovenskih goricah. Po končanem študiju prava je dobil mesto skriptorja v graški licejski knjižnici.

Slovenskemu predstavniku prerodnega gibanja Janezu Nepomuku Primicu, je v spremenjenih razmerah ob vojaškem porazu Avstrije in ustanovitvi Napoleonovih Ilirskih provinc kot avstrijskemu patriotu in slovensko zavednemu izobražencu uspelo, da so deželne oblasti na avstrijskem Štajerskem ob izrecni odobritvi z Dunaja ustanovile v Gradcu prvo stolico za slovenski jezik.

Leta 1812 je bil mladi jurist Primic imenovan od dunajske dvorne komisije za **profesorja na stolici slovenskega jezika na filozofski fakulteti v Gradcu**. Žal je jeseni leta 1813 zbolel in tako se je končala njegova predavateljska kariera. Živel je še deset let, kratek čas v bolnišnici, večinoma

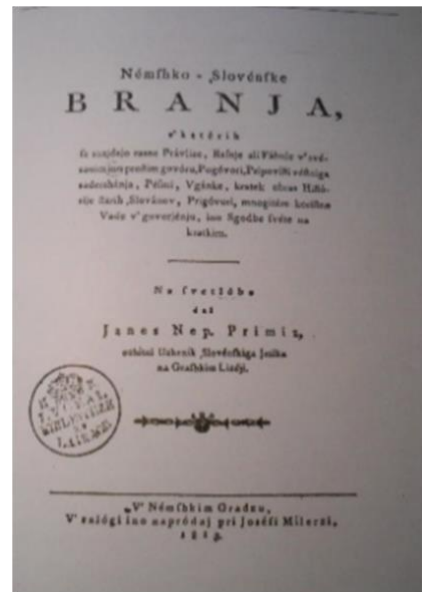
pa v domači oskrbi, brez pokojnine ali kake druge podpore. Zadrževal se je zlasti po dolenjskih graščinah.

Umrl je 3. februarja leta 1823, doma na Zalogu pri Škofljici, zaradi jetike. Pokopan je bil v Šmarju.

Pregled njegovega delovanja pokaže, da se je preizkušal v prevajanju in da sta znana dva rokopisa slovensko-nemškega slovarja. Tri Primičeve knjige od skupno štirih, so bile učbeniki in so bile tehnično boljše od drugih, ker so bile preglednejše. Napisal je **Abecedo za Slovence (1812)**, **Nemško-slovenska branja (1813)** in **Novi Nemško-Slovenski Bukvar ali A.B.C. (1814)** – otrokom lahko razumljiv. Bukvar je bil primeren priročnik za tiste učitelje, ki niso znali slovenščine, in za študente. Primic je bil razpet med potrebami za osnovne šole in za fakultete. Razpon je bil velik, saj sega od seznama črk slovenske in nemške abecede in bralnega začetništva, prek daljših in tudi zahtevnejših besedil in spoznavanja slovenskega besedišča pa vse do predstavitve izgovora slovenskih črk in osnove pravopisne problematike.

Občina Škofljica je ob 190-letnici prve stolice slovenskega jezika na graškem liceju v dneh od 11. do 12. oktobra 2001, omogočila postavitev spominske plošče avtorja Marka Lavrenčiča Janezu Nepomuku Primicu na pročelju stare graške univerze v ulici Buerberggasse 2 (danes je tam Deželni arhiv), kjer je Primic poučeval. Spominsko ploščo sta odkrila dr. Stanislav Hafner, dopisni član SAZU in dr. Jože Jurkovič, župan Občine Škofljica.

Na Škofljici se po našem rojaku Primicu imenuje ulica. Na dvorcu Lisičje je njegova spominska soba. Dramska sekcija KUD Škofljica je v njegov spomin odigrala tri dramolete, od katerih je bil dramolet »Primic na Lisičju« odigran za profesorje in študente tudi na Univerzi v Gradcu na »Slovenskem dnevu«, dne 24. maja leta 2012.

Iz različnih virov zapisala Marija Gregorič

(1) Janez Nepomuk Primic, duhovnik, rojen leta 1769 na Zalogu pri Škofljici. Iz zapisnikov Ignacija Strniše, ki je bil pozneje dvorni svetnik pri namestništvu v Trstu in je napisal svoje spomine, izvemo, da je iz Primičeve rodbine izhajal dvorni kaplan »Johann Primitz«, ki je služil na dvoru nadvojvode Maksimilijana d' Este. V zahvalo je dvorni kaplan podaril Šmarski cerkvi zlat kelih.

(2) Janez Jožef Mugerle pl. Edelhaimb je bil rojen 12. marca 1633 kot sin mestnega trobentača Jurija Mugerla in Marije, rojene Pregelj. Bil je lastnik hiše v bližini jezuitskega kolegija v Ljubljani. Ustanovitev kolegija je predstavljala prvo visokošolsko ustanovo na področju današnje Slovenije. Kolegij je deloval ob cerkvi sv. Jakoba na Levstikovem trgu v Ljubljani.

Tudi Janez Jožef Mugerle pl. Edelhaimb je pripadal krogu novega kranjskega plemstva. Poleg stare Mugerlove hiše pri jezuitih je omenjena še ena pred Nemškimi vrati, tam kjer je danes Trg francoske revolucije. Na trgu se stikajo Vegova ulica in Rimska ter Emonska cesta, na vzhod ga zapira Turjaška palača, v kateri ima prostore Mestni muzej Ljubljana.

Leta 1689 sta bila s sinom Janezom Andrejem vpisana v Spominsko knjigo ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma. Med njenimi člani je Janez Jožef Mugerle veljal za zvestega, delavnega in izkušenega uradnika, hkrati pa za pobožnega vernika in velikega dobrotnika, saj se je z 2000 goldinarjev vredno glavnico med prvimi zavzel za ustanovitev sirotišnice in daroval glavnico 1000 goldinarjev za uboge.

(3) goldinar – srebrn novc, ki so ga kovali Habsburžani od leta 1484 dalje.

1 goldinar je enako 20 grošev ali 60 krajcarjev (stari način) ali 100 krajcarjev (novi način).

Za 1 goldinar, za kolikor je župnik Jakob Aljaž (*1845 + 1927) od Občin Dovje in Mojstrana 15. aprila leta 1895 – **pred 125 leti** - odkupil vrh Triglava - špico, se je dalo kupiti približno 4 steklenice kisle vode, ali malo manj kot tri bokale (3 krat 1,5 l = 4,5 l) vina, ali pa nekako 8 hlebov (hleb okoli 2 kg) kruha. Čeprav je bil vrh Triglava odkupljen po simboličnem znesku, pa je njegova današnja vrednost neprecenljiva.

(4) solicator - vodja odvetniške pisarne,

(5) Ograjno sodišče (nemško Landschranngericht) je pojav fevdalizma v habsburških dednih deželah in pojem pravne zgodovine. Bilo je sodišče, pristojno predvsem za civilne zadeve privilegiranih oseb, ter poleg deželno glavarkega sodišča najvišja sodna instanca v deželi. Postopek ograjnih sodišč je bil formalnejši in popolnejši kot pri drugih vrstah sodišč, v postopkih pa so lahko bili nastavljeni tudi odvetniki. Ograjna sodišča so obstajala do reform vladarice Marije Terezije v letih 1747-1749, ko je njihove delokroge prevzela deželna pravda.

(6) Nizozemski slikar Almanach je v poznem 17. stoletju (verjetno med 1659 ~ 1700) deloval na Kranjskem. Slikal je freske in oljnate slike, zlasti portrete. Več gradov je okrasil s freskami (npr. Bokalce), Iški turen in frančiškansko obednico v Ljubljani. V zagrebški metropolitni knjižnici so med risbami tudi tri Almanachove: Ljubljana, grad Wagensberg in kranjski seljak. Almanacha označujeta izrazit realizem in chiaroscuro (svetlo-temno), s katerim se označuje v slikarstvu igro in uravnoveženost kontrastov med svetlobo in senco. Motivi njegovih del so predvsem lov, tihožitje, žanr in mitologija. Njegova slika »Kvartopirci« je na razstavi v Narodni galeriji v Ljubljani.